

VED
(الْوَدَّ)

Kur'an-ı Kerim'de Nûh kavminin taptığı belirtilen ve Câhiliye döneminde de tapınılan putlardan biri.

Sözlükte "sevgi, sadakat, arzu" mânasına gelen **vedd** kelimesi **meveddetin** masdar halidir (*Lisânü'l-^lArab*, "vdd" md.; *Tâcû'l-^larûs*, "vdd" md.); **vüdd** ve **vidd** olarak da okunmuştur. Kur'an'ın çeşitli âyetlerinde fiil (vedde-yeveddü) ve isim (meveddet) şeklinde (el-Bakara 2/96, 109; en-Nisâ 4/73, 89; el-Enfâl 8/7 vb.), iki yerde de vüdd / vedd biçiminde geçer (Meryem 19/96; Nûh 71/23). Aynı kökten türeyen "vedûd" (çok şefkatli) (Hûd 11/90; el-Burûc 85/14) esmâ-i hüsnâ arasında yer alır. Necidliler'in kelimeye yüklediği "kazık, direk" mânasının yanı sıra bunun bir dağın adı olduğunu söyleyenler de vardır (*Lisânü'l-^lArab*, "vdd" md.; *Tâcû'l-^larûs*, "vdd" md.). Bir görüşe göre kelimenin aslı "el-vedtedü" olup tâ harfinin dâl ile kaynaşması sonucunda (el-veddü) ortaya çıkmıştır (Batalyevsî, *el-Müşelleş*, II, 467). Put adı olarak **üdd** biçiminde de geçer. Câhiliye Arapları'nda Amr b. Vüd, Abdüved, Üd b. Tâbiha, Üd / Üded (Hz. Peygamber'in atası olan Adnân'ın babası) gibi isimlere rastlanmaktadır.

Kur'an'da Nûh kavminin ileri gelenleriyle onların takipçilerinin halka şöyle söyledikleri belirtilmektedir: "Sakin ilâhlarınızı bırakmayın! Hele Ved'den, Süvâ'dan, Yegûs'tan, Yeûk'tan ve Nesr'den asla vazgeçmeyin!" (Nûh 71/23). Medineliler âyetteki kelimeyi vüdd, Kûfe ve Basralı kıraat âlimleri ise vedd şeklinde okumuştur (*Tâcû'l-^larûs*, "vdd" md.; Taberî, XXIII, 305). Bir görüşe göre Ved Nûh kavminin, Vüd ise Kureysliler'in tapındığı putun adıdır (Fahreddin er-Râzî, VI, 366). Âyette belirtildiği üzere Ved, Hz. Nûh zamanında kendilerine tapınılan ilk beş puttan biri ve en önemlisidir. Nûh kavminin taptığı başka putlar da vardı, fakat isimleri verilen bu putlar en yüce kabul edilenlerdi. Bunların arasında da derece farkı mevcuttu (Elmalılı, VIII, 5376). Mezopotamya medeniyetlerinde (Bâbil bölgesi) öne çıkan bu putların Araplar'a Nûh kavminden geçtiği kabul edilmektedir. Hindistan'da da benzer isimlerde putların varlığına dikkat çekilmekle birlikte (Keşmîrî, IV, 251; Elmalılı, VIII, 5378) Hint inancında Veda bir put ismi değildir. Nûh kavminin putu olan Ved

diğer putların en büyüğü idi ve sonraki devirlerde de bu puta Dûmetülcendel'deki (Kûfe) Benî Kelb ve Kureys kabileleri tapmıştır (*Tâcû'l-^larûs*, "vdd" md.; Taberî, XXIII, 304; Fahreddin er-Râzî, VI, 365).

Özellikle Mezopotamya ve Güney Arabistan'daki kazılarda bu putların kalıntılarına rastlanması söz konusu putların ve bunlarla ilgili kültlerin oldukça geniş bir coğrafyada yayıldığını göstermektedir. Puta tapınmanın kökeniyle ilgili tezlerden biri bunların tarihî kahraman ve kurtarıcıların zamanla ilâhlaşmış şekilleri olduğu yönündedir. Vedd'in kökeni hakkında İslâm kaynaklarında da bu teze uygun rivayetler nakledilmiştir. İbnü'l-Kelbî'nin aktardığı rivayete göre esasen Ved ve âyette geçen diğer dört isim Hz. Âdem ile Nûh arasındaki bir dönemde yaşamış sâlih kişilerin adıdır. Bu kişiler ölünce yakınları büyük üzüntü duymuş, içlerinden birinin -diğer bir rivayete göre İbîs'in- tavsiyesi üzerine onların heykellerini yapmıştır. Bu ilk nesil zamanında beş sâlih kişinin hâtırasına dikilen heykellerin etrafında dönülerek onlara saygı gösterilmiştir. Daha sonra gelen nesiller ise bu heykellere saygıyı arttırmış, Hz. İdris döneminde ve nihayet Nûh devrine gelindiğinde ise bunlar putlaştırılarak onlara ibadet edilmeye başlanmıştır. Hz. Nûh kavmini tevhid inancına çağırılmış, fakat onların bu çağrıya isyanla karşılık vermeleri üzerine Allah tûfan felâketini göndermiştir. Tûfan sırasında yerlerinden koparak suların içinde sürüklenen putlar Cidde kıyalarına kadar gelmiş ve suların çekilmesiyle burada kalmıştır. Putperestliğin Araplar arasındaki başlatıcısı kabul edilen Amr b. Lühay sahip olduğu cinin yönlendirmesiyle bu putu Cidde'den alıp Tihâme'ye getirmiş ve halkı söz konusu puta tapınmaya çağırmıştır. Bunun üzerine Avf b. Gudra adlı bir kişi putu alarak Dûmetülcendel'e götürmüş, oğluna da Abdüved ismini vermiştir. Daha sonra bu isim Araplar arasında kullanılmaya başlanmıştır. Avf b. Gudra ayrıca oğlunu putun muhafızı / kâhini (sâdin) yapmış, Vedd'e tapınma Abdüved oğullarının muhafızlığında İslâm'ın ortaya çıkışına kadar devam etmiştir. Hz. Peygamber, Tebük Gazvesi sırasında Hâlid b. Velîd'i bu putu yıkmakla görevlendirmiştir. Abdüved oğullarıyla savaşan Hâlid b. Velîd onları mağlûp etmiş ve putu parçalayarak ortadan kaldırmıştır (*Kitâbü'l-Eşnâm*, s. 51-55; ayrıca bk. Taberî, XXIII, 303; Fahreddin er-Râzî, VI, 365; İbn Kesîr, VIII, 261-262). Yine İbnü'l-Kelbî tarafından verilen

bilgiye göre Ved kılıç kuşanmış, omuzunda yay, elinde mızrak ve ok taşıyan heybetli bir erkek şeklinde tasvir edilmiştir (*Kitâbü'l-Eşnâm*, s. 56).

Ved Allah'tan başkasına tapanların ilk modeli olarak kabul edilmektedir. Vedd'e yüklenen sosyal misyona bakıldığında bunun idealize edilmiş yakışıklı ve kuvvetli erkek formu olduğunu söylemek mümkündür. Bu bağlamda Ved kültünü eski Yunan'daki Apollo, eski Mısır'daki Osiris veya diğer medeniyetlerdeki ideal / ilâhî erkek prototipiyle kıyaslamak mümkündür. Öte yandan Ved ile, aslen bir tanrı olmakla birlikte sonraları dışı formunda tapınılan ve âyette birlikte zikredilen Süvâ arasında "kutsal çift" modellemesine karşılık gelecek şekilde bağlantı kurulmuştur (Smith, s. 304-305; krş. Wellhausen, s. 18). Ved aynı zamanda ay kültleriyle ilişkilendirilmiştir. Yılanların Ved kültüründe kutsal kabul edilmesi de bu ilişkiye dayanmaktadır. İslâm öncesi toplumlarda ayla ilgili kültler güneş ve yıldızlarla ilgili kültürlerden daha üstün kabul edilirdi. Yemen'de hâkimiyet kuran Maînliler'in ay tanrısı olduğu söylenen Ved ile Güney Arabistan'da tapınılan diğer ay tanrıları (Sin, el-Mekah / Ilumkuh, Amm / Melik) arasında irtibat kurulmuştur (Hitti, s. 60-61; Ved ve güneş özdeşliği için bk. *EP*² [İng.], IX, 908). Bütün Güney Arabistan'da yaygın olan bu inanç sebebiyle bölgedeki kabileler kendilerini ay tanrısının çocukları kabul ederdiler. Mezopotamya medeniyetlerinde zaman zaman ortaya çıkan kozmik teslîsin kültürünü ay tanrısı (Sin, el-Mekah, Amm ve Ved), güneş tanrısı (Şamas / Şems, Afrodit, Süvâ) ve yıldız(lar) / gezegen(ler) (Aştar / Astar, Venüs vb.) oluşturmuştur (Ved ve diğer dört putun gök cisimleriyle ilişkilendirilmesiyle ilgili olarak ayrıca bk. Fahreddin er-Râzî, VI, 365).

BİBLİYOGRAFYA :

İbnü'l-Kelbî, *Kitâbü'l-Eşnâm* (nşr. Ahmed Zeki Paşa), Kahire 1924, s. 6-13, 51-56; İbn Habîb, *el-Münemmağ*, s. 327-329; Taberî, *Câmi'u'l-be-yân* (nşr. Abdullah b. Abdülmuhsin et-Türkî), Kahire 2001, XXIII, 303-305; Batalyevsî, *el-Müşelleş* (nşr. Salâh Mehdî el-Fertûsî), [başki yeri yok] 1981 (Dârü'r-Reşîd), II, 467; Fahreddin er-Râzî, *Mefâtihu'l-gayb*, Bulak 1278, VI, 364-366; İbn Kesîr, *Tefsîrû'l-Kur'ân*, VIII, 261-263; J. Wellhausen, *Reste arabischen Heidentums*, Berlin 1897, s. 14-18; W. R. Smith, *The Religion of the Semites*, London 1907, s. 304-305; Keşmîrî, *Feyzü'l-bârî 'alâ Şahîhi'l-Buḥârî*, Kahire 1357, IV, 251-252; Elmalılı, *Hak Dini*, VIII, 5376-5380; P. K. Hitti, *History of the Arabs*, New York 1951, s. 60-61; T. Fahd, *Le panthéon de l'Arabie centrale à la veille de l'hégire*, Paris 1968, s. 132-134, 152-156; a.m.f., "Suwa", *EP*² (İng.), IX, 908-909; Hasim al-Tawil, *Early Arab Icons: Literary and Arc-*

haeological Evidence for the Cult of Religious Images in Pre-Islamic Arabia (doktora tezi, 1993). University of Iowa; H. Derenbourg, "Le dieu Souwâ' dans le Coran et sur une inscription sabéenne récemment découverte", *Boletín de la Real Academia de la Historia*, XLVII, Madrid 1905, s. 72-78.



ŞEVKET YAVUZ

VEDÂ HACCI

(حجّة الوداع)

**Hz. Peygamber'in
vefatından üç ay önce eda ettiği
ilk ve son hacci
(10/632).**

Haccın farz kılındığı tarihle ilgili farklı görüşler bulunmakla birlikte 9 (631) yılında farz olduğu kabul edilmektedir. Tebük Seferi dönüşü, 9 (631) yılındaki haccin Câhiliye Arapları'nın uyguladığı nesî dolayısıyla vaktinden önce zilkade ayında yapılacağını bilen Resûlullah bu âdete son vermek için Vedâ haccına kadar bekledi ve 9 yılındaki ilk hacci Hz. Ebû Bekir'in yönetiminde yaptırdı. Ayların sayısının on iki olduğunu bildiren ve nesî uygulamasını yasaklayan âyetler (et-Tevbe 9/36-37) yaygın kanaate göre 10 (632) yılında indi. Hz. Peygamber Vedâ haccını zilhicce ayında ifa ederken okuduğu hutbede, "Zaman Allah'ın yerleri ve gökleri yarattığı gündeki şekline döndü" diyerek bu âdeti kaldırdığı gibi haccın kıyamete kadar zilhicce ayında yapılmasını da sağladı (Bîrûnî, s. 62-63; İbn Abdülber en-Nemerî, s. 266, 268). Diğer taraftan Resûl-i Ekrem'in müşriklerin Harâm'a girmeye devam etmeleri, bazı kadın ve erkeklerin Kâbe'yi çıplak tavaf etmeleri sebebiyle 9 (631) yılında hacca gitmediği de rivayet edilmiştir. Resûlullah, Hz. Ali'yi müşriklerin bir daha Mescid-i Harâm'a giremeyeceğini bildiren âyeti (et-Tevbe 9/28) tebliğ etmek üzere görevlendirdi. 10 (632) yılında hacca niyet eden Resûl-i Ekrem ashabıyla birlikte Medine'den ayrılırken yerine Ebû Dücâne'yi (veya Sibâ' b. Urfuta el-Gifârî, bk. İbn Hişâm, II, 601) vekil bıraktı. Hayatının son yılında yaptığı bu hac tarihe "Vedâ hacı" (hicetü'l-vedâ') adıyla geçti. Hz. Peygamber bu haccında ashabıyla vedalaştığı için buna Vedâ hacı, haccın hükümlerini tebliğ ederek bizzat uyguladığı için "hicetü'l-belâğ", haccın farz kılınmasından sonra gerçekleştirildiği ilk hac olduğu için "hicetü'l-İslâm", "kemal hacı, tamam hacı" gibi isimler verilmiştir. Vedâ haccında Resûlullah'ın temettu', kırân ya da ifrad şeklindeki hac çeşitlerinden hangisine niyet ettiği tam bilinmemekle beraber onun aynı

ihramla önce umre, ardından hac yaptığı (kırân hacı) anlaşılmaktadır.

Hz. Peygamber hacca gideceğini zilcade ayında açıkladı. Bunun üzerine çok sayıda sahâbî onunla birlikte hac yapabilmek için hazırlandı. Medine civarında yaşayanlar da Medine'ye geldi. Resûl-i Ekrem, 25 Zilkade (22 Şubat) Cumartesi öğle namazını dört rek'at kıldırdıktan sonra yanında hanımları ve kızı Fâtıma bulunduğu halde muhacirlerden, ensardan ve diğer Arap kabilelerinden meydana gelen büyük bir kalabalıkla Medine'den ayrıldı. Medineliler'in yaklaşık 11 km. mesafedeki mîkât mahalli Zülhuleyfe'ye varınca çevreden gelecek olanların toplanması için geceyi orada geçirdi. 26 Zilkade'de sabah namazını kıldırdı. İhrama girmek için tekrar gusûl abdesti aldı. Öğle namazını Zülhuleyfe'de kıldırdıktan sonra telbiye getirerek yola devam etti. Resûl-i Ekrem'in izlediği güzergâh ana hatlarıyla Melel, Seyyâle tepesi, İrkuzzebye, Revhâ, Munsaraf, Üsâye, Arc, Lahyâ Cemel, Sukyâ, Ebvâ, Veddan, Cuhfe, Kudeyd, Usfân, Gamîm, Merrüzzahrân, Serif, Zûtuvâ, Mekke şeklindedir.

Resûlullah, 4 Zilhicce Pazar günü (Vâkîdî'ye göre Salı, Makrîzî'ye göre Pazartesi) kuşluk vakti Kasvâ adlı devesinin üzerinde Mekke'ye ulaştı. Mescid-i Harâm'a gidip önce Hacerülesved'i istilâm etti ve Kâbe'yi tavaf etmeye başladı. Tavafın ilk üç şavtını koşar gibi (remel), dört şavtını ise yürüyerek tamamladı. Ardından Makâm-ı İbrâhim'de iki rek'at namaz kıldı. Sonra dönüp Hacerülesved'i tekrar selâmladı ve Safâ ile Merve arasında sa'y yaptı. Zilhiccenin sekizinci gününe (terviye) kadar (pazar, pazartesi, salı ve çarşamba günlerinde) Mekke dışındaki Ebtah (Bathâ, Muhassab) denilen yerde çadırını kurdurdu, ashabıyla beraber orada konakladı. Bu süre içinde namazları ikişer rek'at kıldırdı ve Arafat'tan dönünceye kadar bir daha Kâbe'ye gitmedi. Perşembe günü devesine binip Mina'ya doğru hareket etti. Mina'da öğle, ikindi, akşam, yatsı namazlarını kıldırdı ve geceyi burada geçirdi. Cuma sabahı namazı kıldırdıktan sonra güneş doğuncaya kadar bekledi. Arafat'taki Nemire mevkiinde çadır kurulmasını emretti. Mina'dan Müzdelife'den geçti ve Arafat'ta hazırlanan çadıra varıp konakladı. Zeval vaktinden sonra çadırından çıktı ve devesine binerek Arafat vadisinin ortasına geldi. Urene vadisinde ashabına meşhur Vedâ hutbesini irat etti. Öğle vaktinde ezan okutarak ayrı ayrı kâmetle öğle ile ikindiye birlikte kıldırdı (cem'-i takdîm).

Kibleye dönüp güneş batıncaya kadar Cebelrahme'nin eteklerinde vakfe yaptı ve dua ile meşgul oldu. Arafat'ta iken tebliğ görevinin tamamlandığını bildiren şu âyet nâzil oldu: "Bugün dininizi ikmal ettim, üzerinize nimetimi tamamladım ve sizin için din olarak İslâm'a razı oldum" (el-Mâide 5/3).

Resûl-i Ekrem güneş battıktan sonra devesine binerek Arafat'tan ayrıldı ve Müzdelife'ye geldi. Yatsı vaktinde akşam namazıyla birlikte yatsı namazını birleştirip (cem'-i te'hîr) akşamı üç, yatsıyı iki rek'at, aynı şekilde tek ezan ve her namaz için ayrı kâmetle kıldırdı. Geceyi Müzdelife'de geçirdi. Ertesi sabah (bayramın birinci günü) sabah namazını Müzdelife'de kıldırdıktan sonra Meş'ar-i Harâm'a ulaştı. Orada ortalık iyice aydınlanıncaya kadar vakfeye devam etti. Ardından güneş doğmadan yola çıktı. Ebrehe ordusunun helâk edildiği yer olan Müzdelife ile Mina arasındaki Muhassir vadisinden hızlıca geçti. Sonra durdu ve insanlara cemrelere atmak üzere ufak taş toplamalarını emretti. Fazl b. Abbas'ı devesinin arkasına aldı, şeytan taşlama yerine gelince tekbir getirerek cemrelere taş attı. Bayramın ilk günü cemreler arasında durdu ve orada bulunanlara hitap etti. Cemre-i Akabe'de ufak taşlardan yedi tane attıktan sonra Mina'ya gitti.

Burada yine deve üzerinde halka hitap etti, ardından kurbanlık olarak hazırladığı 100 deveden altmış üçünü hayatının her yılı için bir deve hesabıyla bizzat kendisi, diğer develeri de Hz. Ali kesti. Ayrıca hanımları adına siğir kurbanı etti. Kurban etinden bir parça yedi, geri kalanını müslümanlara dağıttı. Kurban kesme işini tamamlayınca başını tıraş ettirip ihramdan çıktı. Daha sonra Mekke'ye gitti. Beytullah'ı halkın kendisini görmesi ve soru sorması için devesi üzerinde tavaf etti. Hacerülesved'i de deve üzerinden tekbir getirerek "mihcen" denilen değneğiyle selâmladı. Arkasından Zemzem Kuyusu'ndan su içti. Safâ tepesine geçip yine devesinin üzerinde Safâ ile Merve arasında sa'y yaptı, öğle namazını kıldırdı. Tekrar Mina'ya dönüp bayram günlerini Mina'da geçirdi ve bu günlerde diğer taş atma görevlerini de yerine getirdi. Bayramın ikinci günü Mina'da ashabına bir hutbe daha irat etti. "Haccınızı benden öğrenin. Zira bilmiyorum, belki de bu haccımdan sonra bir daha haccedemem" diyerek âdetle onlarla vedalaştı. Mina dönüşü Hayfu Benî Kinâne olarak da bilinen Muhassab (Ebtah) mevkiine geldi ve âzatlı kölesi Ebû Râ-